

Ludmiła Sadko

DOI: 10.15290/bb.2019.11.09

Państwowy Uniwersytet w Brześciu

im. A.S. Puszkina

<https://orcid.org/0000-0001-5880-1570>

Малыя і мінімальныя лірычныя формы ў беларускай і замежнай літаратурах: гісторыка-культурная перспектыва

Функцыянаванне мастацкага тэксту ў гісторыка-культурным кантэксце падпарадкавана, разам з іншымі законамі, сістэмнаму прынцыпу моўнай і маўленчай эканоміі, інтэнцыі да лаканічнасці і дакладнасці данясення інфармацыі. У розныя эпохі ад старажытнасці да сучаснасці асіметрыя паміж планам зместу і планам выяўлення ў творы, асабліва ўласцівая лірычным формам мастацкага тэксту, нярэдка праяўляе сябе праз нявыяўленасць, непрадстаўленасць некаторых адзінак на розных узроўнях выказвання (лексічным, граматычным, сінтаксічным і г.д.). Мэта дадзенага даследавання – вызначэнне этапаў фарміравання эстэтыкі і паэтыкі малых і мінімальных лірычных формаў у беларускай і замежнай літаратурах у гісторыка-культурнай перспектыве, ад даўніны да сучаснасці.

У антычны перыяд малыя і мінімальныя лірычныя формы былі запатрабаваныя ў творчасці старажытных грэкаў і рымлян – Эўрыпіда, Мэнандра, Вяргілія, Аўсонія і Марцыяла. Монаверш меў распаўсюджанне і ў наступныя эпохі літаратурна-мастацкага развіцця. У рускай літаратуры тэндэнцыі да мінімалізацыі сустракаюцца ў творчасці І. Хемніцэра, чые аднарадкоўі, створаныя па правобразе афарызма, ператварыліся з часам у прыказкі і прымаўкі, якія выкарыстоўваюцца цяпер без пазначэння аўтарства («Большому кораблю и плаванье большее»). Варыянт мініяцюры-эпітафіі ёсць і ў творчасці М. Карамзіна («Покойся, милый прах, до радостного утра»).

Адзначым, што прынцыпы мінімалізацыі тэксту, кампрэсіі яго частак асаблівым чынам праяўляюць сябе ў беларускай літаратуры

ўжо на этапе яе фарміравання. Праблемы адаптацыі вялікай колькасці перакладных багаслоўскіх тэкстаў у старажытнарускай і старажытнабеларускай літаратурах прымушаюць перакладчыкаў таго часу звяртацца да сродкаў трансляцыі іншамоўных тэкстаў менавіта з дапамогай прыёмаў кампрэсіі. Для таго, каб зрабіць тэкст зразумелым і блізкім, пры перакладзе з грэчаскай, лацінскай і іншых моў змяняўся парадак слоў, уводзіліся знаёмыя айчыннаму чытачу дэталі побыту, выключаліся незразумелыя эпізоды, замяняліся сродкі метафарызацыі і фразеалагічныя адзінкі. Так, напрыклад, Францыск Скарына ў прадмове да кнігі «Зыход» звяртаецца да перакладу дзесяці Майсеевых заповедзяў, адаптуючы іх для чытача-беларуса, адрасуючы «людям посполитым к доброму научению»:

Веруй в Бога единаго!
 А не бери надармо имени его!
 Помни дни светые святити!
 Отца и матку чтити!
 Не забивай ни едина!
 И не делай грѣху блудна!
 Не вкради, что дружнего!
 А не давай свидетельства лживага!
 Не пожедай жены ближнего!
 Ни имения или речи его!¹

Лаканічнасць формы, безумоўна, зададзена ўжо біблейскім тэкстам, аднак Ф. Скарына ўдала перадаў афарыстычнасць, ёмістасць і ўніверсальнасць выказвання-асновы сродкамі роднай мовы. Гэты тэкст па праве можа лічыцца адным з першых узораў, дзе вытрыманы этна- і сацыяспецыфічныя нормы, а таксама прадстаўлены варыянт рыфмоўкі на старабеларускай мове, зразумелай шырокаму колу чытачоў свайго часу. У дадзеным выпадку мінімізацыя тэксту прадывавана патрабаваннямі афарыстыкі як жанру. Яшчэ адно лірычнае выказванне Ф. Скарыны з прадмовы да кнігі «Эсфір» (1519) таксама будзеца па прыцыпе лаканічнай перадачы высокаканцэнтраванай інфармацыі:

Не копай под другом своим ямы,
 Сам ввалишся в ню.
 Не став Амане Мардохею шибинице,
 Сам повиснеш на ней².

¹ Ф. Скарына, *Творы: Прадмовы, сказанні, пасляслоўі, акафісты, пасталія*, Мінск 1990, с. 53.

² Тамсама, с. 71.

У дадзеным лаканічным тэксе змяшчаецца і дыдактычнае павучанне, прадстаўленае ў афарыстычнай мастацкай форме, і перададзена інфармацыя пра частку пурымскай гісторыі яўрэяў, пра складаныя ўзаемаадносіны Мардэхая і Амана, які паплаціўся за свае інтрыгі ганебнай смерцю.

Культура антычнай эпіграфікі, адной з малых і мінімальных лірычных формаў, ярка праявіла сябе ў творчасці Андрэя Рымшы, які стварыў тры прыклады эпіграм на гербы вялікалітоўскіх магнатаў (Л. Сапегі, Я. Валовіча, Ф. Тышкевіча). Згодна з барочнай традыцыяй выкарыстання яркіх метафар складае свой тэкст А. Рымша, славячы гербы Сапегі (1588), адзначаючы воінскую мужнасць і чалавечую годнасць прадстаўнікоў гэтага роду. Вось як заканчвае прысвячэнне на старабеларускай мове паэт:

Живете ж Сапегове, вси в многие лета,
Ваша слава слыть будеть, покуль станеть света,
Подавайте ж потомком, што маєте з предков,
Ведь же и ваших цных справ весь свет полон светков³.

У гэтым урыўку ў лапідарным стылі адлюстраваны асноўныя рысы героіка-эпічных апавяданняў, таленавіта мінімалізаваныя паэтам да памераў малой лірычнай формы.

Ігнат Легатовіч, урадженец Гродзеншчыны, у 1848 годзе выдаў зборнік «Эпіграмы». Творы былі напісаныя на польскай мове і мелі вялікую папулярнасць у грамадстве таго часу. Мініяцюры Легатовіча змяшчалі ад двух да дванаццаці радкоў і засноўваліся на сродках катэгорыі камічнага. Сатыры падвяргаліся як сацыяльныя, так і асобныя заганы – жорсткасць, прагнасць, грубасць, глупства і г. д.:

Павел-лекар без сумнення
Не жыве з таго ўжо лета;
Ён памёр, як збаўца света,
Дзеля нашага ўцалення⁴

(пераклад У. Мархеля)

Найбольшую вядомасць набыла кароткая эпіграма, якая з'явілася на смерць жорсткага памешчыка:

³ *Старажытная беларуская літаратура (XII–XVII стст.)*, Мінск 2007, с. 243.

⁴ Гл.: М. Хаўстовіч, *Гісторыя беларускае літаратуры 30–40-х гг. XIX ст.*, Мінск 2001, с. 49.

Са смерцю Оштарпа ўсё інакшым стане:
 Панове кінуць піць,
 Пачнуць есці сяляне⁵.

(пераклад К. Цвіркі)

У творах І. Легатовіча праяўляецца тэндэнцыя да завастрэння думкі і лаканічнай гульні слоў у апошнім радку. Такі падыход – падахвочванне чытача да дэшыфроўкі, сааўтарства, моўнай гульні – з’яўляецца адным з запатрабаваных у тэкстах-мініяцюрах і на сучасным этапе.

У XX стагоддзі малыя і мінімальныя лірычныя тэксты працягваюць заставацца дастаткова рэдкай, але сістэмнай з’явай, у беларускай і сусветнай літаратуры назапашаны значны корпус мастацкіх тэкстаў, заснаваных на прынцыпе мінімізацыі выказвання.

У замежнай літаратуры французскі паэт Гіём Апалінэр у 1913 годзе ў кнізе «Алкаголі» змясціў вядомы тэкст-аднарадкоўе «И одинокий звук единственной струны», які стаў класічным узорам падобнай паэзіі на сучасным этапе. Рускі аўтар В. Брусаў ажно ў 1895 годзе стварае эксперыментальны тэкст «О закрой свои бледные ноги». Васіліск Гнядоў у зборніку «Смерць мастацтву. Пятнаццаць (15) паэм» у 1913 годзе звяртаецца для стварэння мінімалізаванай лірычнай формы да магчымасцяў мудрагелістай мовы («Бубчиги Козлея – Сирина. Скрымь Солнца») і да эксперыментаў з адналітарным тэкстам («Паэма 14»:«Ю»).

У беларускай літаратуры ў 1915 годзе, дзякуючы творчым пошукам М. Багдановіча, з’яўляецца першы ўзор монастрофа ў жанры танка. У вершы таленавіта і дакладна перададзеныя як асаблівасці фармальнай арганізацыі танка, так і філасафічная ёмістасць найлепшых узораў гэтага жанру:

Ах, як спявае
 Сінявокая птушка
 Ў муках кахання.
 Спіхні, птушачка, спіхні,
 Каб не тамілася я⁶.

Беларускі паэт-маладняковец А. Александровіч у 1926 годзе ў кнізе «Прозалаць» стварае некалькі эксперыментальных тэкстаў, што

⁵ Тамсама, с. 50.

⁶ Сайт Максіма Багдановіча [Электронны рэсурс], Рэжым доступа [http https://www.maksimbogdanovich.ru/stories/286.htm](http://www.maksimbogdanovich.ru/stories/286.htm), Дата доступа 12.09.2019.

звыкла трактуюцца як праявы візуальнай паэзіі і канонаў футурызму. Аднак дадзены верш можа быць разгледжаны як мінімалістычны тэкст-аднарадкоўе, які разгортваецца не злева направа, а зверху ўніз, як гэта магчыма ва ўсходніх традыцыях пісьма. Такому чытанню гэтага твора спрыяе таксама практычна поўнае скасаванне знакаў прыпынку і вялікіх літар:

о
мне
ісьці
вясьне
паклонам
слаць прывет
о мы ў жыцці
вітаць чырвоны
сонца новы сьвет.
Беларусь вясна цябе
у з б а г а ц і л а д о л я й
сонцам сілы ў б а р а ц ь б е
н а п о ў н і л а п а д п о л ь л е
П р ы в е т в я с ь н е , п р ы в о л ь л ю⁷

У беларускай літаратуры ў 1960-я гады Алесь Наўроцкі, паэт-дысідэнт, эксперыментатар, выдае зборнікі «Неба ўсміхаецца маланкаю» і «Гарачы снег». Зварот да элементаў абсурдысцкай паэтыкі, выкарыстанне знарок зніжанай інтанацыі, імкненне адлюстравіць вобраз моўнай і сітуацыйнай штодзённасці, пазбаўленай якой бы там ні было героікі, пафаснасці і вонкавай лірычнасці, ляжаць у аснове стратэгіі пісьма А. Наўроцкага. Верш «Вясновыя думкі» ўяўляе сабой цыкл з шасці двухрадкоўяў, толькі першае з якіх адпавядае ўласна лірычнаму канону. Наступныя двухрадкоўі служаць антытэзай, па-асабліваму развіваюць заяўленую ў загаловаўку тэму вясновых роздумаў. Верш становіцца кпінамі з падманутых чытацкіх чаканняў:

I
У бярэзніку, дзе заціхае вецер-узвей,
Жыве на галінцы салавей.
II
На дрывотні – закінуты, заржавелы як след,
Жыве нікому не патрэбны веласіпед.

⁷ А. Александровіч, *Прозалаць: вершы*, Менск 1926, с. 31.

III

У суседкі на твары жыве нос кірпаты,
Я за ім назіраю з акна сваёй хаты.

IV

I ў душы маёй, мне назло,
Каханне да гэтага носу ажыло.

V

Эх, вясна, ты, вясна, адна прыгажосць!
Усе элементы кахання ёсць.

VI

Калі так, на веласіпедзе да салаўя
Паедзем – мая суседка і я⁸.

«Класічнае» беларускае аднарадکوёе таксама належыць А. Наўроцкаму:

Кваканне жаб заглушае спеў салаўя.

Гэта бліскучы прыклад нацыянальнага манаверша, або ўдэтэрона, мінімальнага па памеры тэксту, які валодае асабліва выразным патэнцыялам, магутнай мастацкай змястоўнасцю. Філасофска-ёмістая інтанацыя гэтага манаверша А. Наўроцкага сугучна са з'явай парэміі, тэкст мае інтэнцыю да «разгортвання» тэкстава-паэтычнай адзінкі да разважанняў аб татальнай несправядлівасці светабудовы.

Трэба адзначыць, што ўзоры ўдэтэрона як у айчыннай, так і ў рускамоўнай літаратуры сярэдзіны ХХ стагоддзя пераважна знайшлі ўвасабленне ў непадцензурнай літаратуры андэграўнду, дысідэнтаў і пісьменнікаў-эмігрантаў за кошт падкрэслена эксперыментальнага характару манаверша.

У 1970-я гады ў беларускай літаратуры дзякуючы творчым пошукам Алеся Разанава з'яўляюцца нацыянальныя самабытныя малыя і мінімальныя лірычныя формы. Адною з разнавіднасцяў класічных мініяцюр у творчасці А. Разанава становіцца жанр пункціраў, які імкнецца да збліжэння з маляўнічымі эскізамі. Гэта максімальна кандэнсаваныя, кампазіцыйна простыя вершы, якія маюць рысы афарыстыкі. Эстэтыка мінімалізму, што праяўляе сябе ў вершах-пункцірах, дыктуе асаблівую стылістыку: тэкст ператвараецца ў накід, эксплікацыю «першасных структур», атамарных фрагментаў светабудовы:

⁸ А. Наўроцкі, *Выбраныя творы*, Мінск 2016, с. 17–18.

Здасца, што ўсё ўжо было:
 позірк, пашчотны і чулы,
 сонца ў лісці і крыло,
 што ўвышыні мільганула⁹.

У творчай спадчыне Максіма Танка вылучаецца зборнік «Еггата» (1996), дзе цыкл аднастрофаў, створаных па мадэлі хоку, займае асаблівае месца. Эксперыментатар, наватар, паэт умела абыходзіцца з дадзенай малой паэтычнай формай, стварае атмасферу філасофскай засяроджанасці і тонкай эмацыйнасці. У вершах-хоку Максіма Танка асабліва ярка выявіла сябе майстэрства мастацкай дэталі:

Пацеркі пэрлаў –
 сьлёзы асірацелых
 рыбацкіх удоў¹⁰.

У перыяд другой паловы XX стагоддзя ў рускай літаратуры заяўляюць пра сябе прадстаўнікі неафіцыйнай паэзіі, майстры мастацкіх вакуум-тэкстаў Ры Ніканава, С. Сігей, Ул. Казакоў, М. Сапега. Адзін з самых вядомых тэкстаў Ры Ніканавай «Свабодны алфавіт» складаецца ўсяго з дзвюх літар, паміж якімі загадкавае Нішто, пазначаная адсутнасць:

А – – – – –
 – – – – –
 – – – – – Я¹¹

У тэкстах сусветнай нэаавангарднай канкрэтнай паэзіі Э. Яндля, О. Гомрынгера, Ф. Мона, М. Бензэ таксама адзначаюцца тэксты з рэдукцыйй фармальна значных кампанентаў. У вершы нэаавангарднага паэта-канкрэтыста О. Гомрынгера «Чорная таямніца» («das schwarze geheimnis») на старонцы літаральна намалюваныя абрысы нейкай скрыні, куфэрка, які, згодна з тэкстам, утрымлівае ў сабе «чорную таямніцу». Пустоты, вакуумныя лакуны, аформленыя ў вершы, не з'яўляюцца адсутнасцю знака або прыкметы, але семантычна і наўмысна структурна пазначаныя:

⁹ А. Разанаў, *Танец з вужакамі: выбранае*, Мінск 1999, с. 68.

¹⁰ Максім Танк, *Хоку* [Электронны рэсурс], Рэжым доступа https://knihi.com/Maksim_Tank/Choku.html, Дата доступа 12.09.2019.

¹¹ *Трансфурісты. Избранные тексты Ры Никоновой, Сергея Сигея, А. Ника, Б. Конструктора*, Москва 2016, с. 158.

das schwarze geheimnis
 ist hier
 hier ist
 das schwarze geheimnis¹²

Па ступені колькаснага прырашчэння аб'ёму вылучаюцца тэксты з выкарыстаннем аднаго слова/знака, магчыма, паўторанага як аднаразова, так і некалькі разоў. Гэта творы Людкі Сільновай, Г. Ціханавай, Сержа Мінскевіча, А. Кавалеўскага ў беларускай літаратуры, Ус. Някрасава ў рускай і Э. Яндля ў нямецкамоўнай. У гэтай групе вершаў могуць знайсці рэалізацыю жанравыя прыкметы амбіграмы, паліндрома, лагагрыфа.

Так, асемантычныя эксперыменты з гукавой канстытуцыяй мінімалізаванага тэксту сустракаюцца ў творчасці Сержа Мінскевіча ў выглядзе вершаў-цыклафонаў, у якіх, пры шматразовым паўтарэнні, словаформы пераходзяць адна ў адну, як у вершы «Ваколiцы Браслава». Тэкст разлічаны менавіта на вакаральнае выкананне, пры якім і выяўляюць сябе кампаненты твора, адбываецца трансляцыя яго семантыкі:

БАРЫбарыбарыбарыБЯРЫбарыбаРЫБАрыбары-
 барыБЯ РЫбарыбарыБАРЫ...

Замалёўку пра Браслаўскі край, што славіцца багаццем азёр і лясных угоддзяў, паэт засноўвае на вядомым лінгвістычным прыёме падваення для абазначэння множнасці, вялікай колькасці чаго-небудзь. За фармальным эксперыментам мінімалізаванага тэксту лёгка згадаецца аповяд пра багацце роднага краю: пра вялікую колькасць «бароў», «рыбы», «рыбароў» і шчодрасці прыроды, перададзенай дзеясловам «бярэ».

У творчасці Ус. Някрасава, аднаго з прадстаўнікоў «ліанозаўскай школы», неафіцыйнай рускай літаратуры другой паловы XX стагоддзя, прыёмы паўтору, эканоміі лексічных сродкаў, выкарыстання паўзы як эквіваленту тэксту даволі распаўсюджаныя. Варта адзначыць, што сціплая колькасць знакаў у тэкстах гэтага паэта дазваляе выйсці на першы план інтанацыйнаму афармленню, гучанню слова:

¹² *Konkrete poesie. Deutschsprachige Autoren. Antologie von E. Gomringer*, Stuttgart 1996, с. 77.

Весна весна весна весна весна весна
 Весна весна весна весна весна весна
 Весна весна весна весна весна весна

И правда весна¹³

Лексічна многія творы тэарэтыка і практыка канкрэтнай паэзіі Э. Яндля звездзеныя да аднаго-двух параграфічных знакаў, што дэманструе крайнюю крытычнасць прадстаўнікоў канкрэтызму ў адносінах да моўнага матэрыялу. Напрыклад, тэкст «Продак і нашчадак» («*vorfahre und nachkomme*») заснаваны на падвойным паўторы аднаго знака (літары), адрозніваюцца знакі толькі наяўнасцю кропкі пасля аднаго з іх:

я.
 я¹⁴

З улікам адсутнасці ў іншых творах паэта традыцыйнай пунктуацыі кропка ў гэтым вершы набывае дадатковую семантычную нагрузку, выказвае ідэю канчатковасці, здзейсненасці, такім чынам, перадае ідэю «продка». Адсутнасць знака прыпынку ў другім радку азначае наяўнасць будучыні, перспектывы, адмаўленне абмежаванняў у «нашчадка».

Эфект абсурдыскай нечаканасці і паўтору ляжыць у аснове так званых «*Schüttelreime*», кароткага жанру нямецкага фальклору і літаратуры, таксама распрацаванага ў творчасці Э. Яндля. У вершы «*o/i*» гэтага аўтара абыгрываецца сітуацыя «сустрэчы» двух падобных слоў, момант якой дорыць чытачу магчымасць для асацыятыўнай працы:

o
 fr sch
 i¹⁵

Беларускі аўтар Ганна Ціханавя ў сваіх тэкстах-мініяцюрах не пераходзіць да эстэтыкі фарса, эксцэнтрыкі, а толькі вяртае паэтычнай

¹³ В. Некрасов, *Стихи за десять лет*, [Электронны рэсурс], Рэжым доступу http://www.levin.rinet.ru/FRIENDS/NEKRASOV/Stihi_za_10 лет.html, Дата доступу 12.09.2019.

¹⁴ E Jandl, *Künstliche baum*, München 1997, с. 55.

¹⁵ Тамсама, с. 71.

мове вастрыню і асэнсаванасць, дэманструючы нечаканую змену семантыкі пры захаванні фанетыкі. Двухрадковыя вершы з цыкла «Марскія шпількі» (1997) заснаваныя на паранімічнай гульні, могуць быць аднесены да такой формы верша, як гетэраграма. Радкі ў падобным тэксце адрозніваюцца толькі расстаноўкай прабелу:

Новых твораў ніякіх не маю.
 Новых твораў ніякіх – нямая.
 Парушэнні дзеясловаў,
 Парушэнні – дзея словаў¹⁶.

Сучасны беларускі аўтар Аксана Бязлепкіна ўласным аднарадкоўем дае назвы, якія ўступаюць з тэкстам у адносіны эпиграматычнай нечаканасці. Так, тэкст з загаловам «Страснае» настройвае чытача на рамантычную хвалю, а аднарадкоўе насмешліва расчароўвае: «Аплявуха да самага вуха». «Спатканне ў кафэ» аказваецца зусім не прыемным рандэву, а драматычным прызнаннем лірычнай герані, стомленай ад адзіноты: «Я заплачу сама. Ты Толькі запрасі!». У сучаснай беларускай (Г. Ціханова, А. Бязлепкіна, В. Бурлак і інш.) і замежнай літаратуры (І. Губерман, В. Вішнеўскі, В. Арэфьева і інш.) цэлы шэраг аўтараў традыцыйна можа быць разгледжаны ў каардынатах катэгорыі камічнага.

Своеасаблівым аўтарскім крэда Рыгора Барадуліна ўжо з першых публікацый сталі асабліва рытмічная арганізацыя вершаў, унутраная рыфма, майстэрства гукапісу. Акрамя таго, гэтаму аўтару належыць тэкст «Паэма» (зборнік «Руны Перуновы», 2006), які складаецца з пяці слоў, размешчаных у два рыфмаваныя радкі. Кампрэсія, зафіксаваная ў гэтым паэтычным тэксце, дазваляе скараціць значную частку тэксту без істотнай страты для яго ідэйна-тэматычнага зместу. У тэксце выразна заяўлена драматычная мадальнасць, верагодна, лірычны герой апавядае пра складаныя адносіны з каханай, пра супярэчнасці, якія прывялі да тупіка ў адносінах і горкага жалю па згубленых пачуццях:

Мне цябе не стае
 Тае¹⁷.

Адзначым, што на ўсім працягу развіцця і функцыянавання сусветнага і айчыннага літаратурнага працэсу тэксты, якія імкнуцца да мінімалізацыі, складалі не абшырны, але сістэмны корпус.

¹⁶ Друкапісы. Вялікая імправізацыя: паэзія, проза, Мінск 2009, с. 187.

¹⁷ Р. Барадулін, *Руны Перуновы: Выбраныя творы*, Мінск, 2006, с. 43.

У старажытны перыяд у беларускім літаратурным працэсе назіраюцца ў асноўным рыфмаваныя тэксты, якія працягваюць антычныя традыцыі эпіграм і эпітафій (А. Рымша, І. Легатовіч), а таксама развіваюць агульнасусветныя і нацыянальныя фальклорныя каноны прыказак, прымавак, мудрых максім (Ф. Скарына).

Ад старажытнасці да сучаснасці творы-мініяцюры, з аднаго боку, заснаваныя на разумовай і эмацыйнай канцэнтрацыі, а з другога – на кампрэсіі некаторых элементаў тэксту, дэлежуюць свае функцыі прадстаўленым у тэксце кампанентам.

Устаноўлена, што абавязковай умовай функцыянавання падобных твораў у беларускай літаратуры на сучасным этапе часцяком становяцца механізмы атракцыі, парадаксальнасці, парушэння чаканняў чытача. Частка малых і мінімальных лірычных формаў маюць смехавую прыроду, імкнучца да выкарыстання катэгорый камічнага, уключэння прынцыпаў эпіграматычнага завастрэння, прыёмаў гратэску і абсурдызацыі (творчасць А. Наўроцкага, паэтаў «найноўшага» перыяду – Сержа Мінскевіча, Г. Ціханавай, А. Бязлепкінай, В. Жыбуля, В. Бурлак і інш.). Тэксты-мініяцюры гэтых аўтараў у мінімальнай колькасці знакаў дэманструюць асаблівасці сучаснай смехавой культуры, дзе дакладна выяўляе сябе тэндэнцыя да амбівалентнасці смеху, які спалучае гумарыстычнае і філасафічнае, лёгкае і сур'ёзнае.

Акрамя таго, намі выяўлена, што ў малых і мінімальных лірычных формах у беларускай літаратуры на працягу ХХ стагоддзя таксама ярка выяўляюць сябе рысы інтэлектуальна-філасофскай паэзіі, а таксама рамантычнай і імпрэсіянісцкай эстэтыкі і паэтыкі. Аўтары, ствараючы падобныя мінімалізаваныя творы, звяртаюцца да формаў лірычных медытацый, філасофска-інтэлектуальных разважанняў, імпрэсіянісцкай замалёўкі, заснаваных на драматычнай, а то і трагічнай мадальнасці. Асаблівым варыянтам такіх тэкстаў можна лічыць зварот беларускіх аўтараў да японскіх паэтычных мадэляў танка і хоку (М. Багдановіч, А. Наўроцкі, А. Разанаў, Рыгор Крушына, Максім Танк, Р. Барадулін).

L I T E R A T U R A

- Aleksandrovič A., *Prozalač': veršy*, Minsk 1926 [Александровіч А., *Прозалаць: вершы*, Менск 1926].
- Baradulin R., *Runy Perunovy: Vybranyâ tvory*, Minsk 2006 [Барадулін Р., *Руны Перуновы: Выбраныя творы*, Мінск 2006].
- Drukarišy. Vâlîkaiâ îpravîzacyâ: raèzîâ, proza*, Minsk 2009 [Друкарішы. Вялікая імправізацыя: паэзія, проза, Мінск 2009].

- Haŭstovič M., *Historyâ belaruskaj litaratury 30–40-h hh. XIX st.*, Minsk 2001 [Хаўстовіч М., *Гісторыя беларускай літаратуры 30–40-х гг. XIX ст.*, Мінск 2001].
- Jandl E., *Künstliche baum*, München 1997.
- Konkrete poesie. Deutschsprachige autoren. Antologie von E. Gomringer*, Stuttgart 1996.
- Naŭrocki A., *Vybranyâ tvory*, Minsk 2016 [Наўроцкі А., *Выбраныя творы*, Мінск 2016].
- Nekrasov Vs., *Stihi zadesât' let*, [online], http://www.levin.rinet.ru/FRIENDS/NEKRASOV/Stihi_za_10_let.html, [dostup: 12.09.2019] [Некрасов Вс., *Стихи за десять лет*, [online], http://www.levin.rinet.ru/FRIENDS/NEKRASOV/Stihi_za_10_let.html, [доступ: 12.09.2019].
- Razanaŭ A., *Tanec z vužakami: vybranae*, Minsk 1999 [Разанаў А., *Танец з вужакамі: выбранае*, Мінск 1999].
- Sajt Maksima Bagdanoviča*, [online], <https://www.maksimbogdanovich.ru/stories/286.htm>, [dostup: 12.09.2019] [*Сайт Максима Багдановіча*, [online], <https://www.maksimbogdanovich.ru/stories/286.htm>, [доступ: 12.09.2019].
- Skaryna F., *Tvory: Pradmovy, skazanni, paslâsloŭi, akafisty, pashaliâ*, Minsk 1990 [Скарына Ф., *Творы: Прадмовы, сказанні, пасляслоўі, акафісты, пасхалія*, Мінск 1990].
- Starażytnâ belaruskâ litaratura (XII–XVII stst.)*, Minsk 2007 [*Старажытная беларуская літаратура (XII–XVII стст.)*, Мінск 2007].
- Tank M., *Hoku*, [online], https://knihi.com/Maksim_Tank/Choku.html, [dostup: 12.09.2019] [Танк М., *Хоку*, [online], https://knihi.com/Maksim_Tank/Choku.html, [доступ: 12.09.2019].
- Transfuristy. Izbrannye teksty Ry Nikonovoj, Sergeâ Sigeâ, A. Nika, B. Konstriktora*, Moskva 2016 [*Трансфуристы. Избранные тексты Ры Никоновой, Сергея Сигея, А. Ника, Б. Конструктора*, Москва 2016].

SUMMARY

SMALL AND MINIATURE LYRIC FORMS IN BELARUSIAN AND FOREIGN LITERATURE: HISTORICAL AND CULTURAL PERSPECTIVES

The author of the article discusses the stages in creating aesthetics and poetics in small and miniature lyric forms in Belarusian and foreign literature from antiquity to modern times. On the basis of literature of various periods the author analyzes such forms as “vacuum poetry”, texts with the reduction of formally significant components, texts with one word/sign repeated once or several times, udeterone, or single-liner, monopoem.

Key words: small and miniature forms, one-line form, mono line, udeterone, knowledge and study of aphorisms, attraction, Belarusian, Russian and Austrian literature.